

## **ХУЛОСАИ КОМИССИЯИ ТАШХИСИ**

**Шӯрои диссертатсионии 6D.КOA – 037-и назди МДТ-и «Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон Ғафуров» оид ба диссертатсияи Саидғанизода Саидсултонхон дар мавзӯи «Хусусиятҳои бадеӣ ва услубии насри Аҳмади Ғаззоли» барои дарёфти дараҷаи илмии доктор PhD - доктор аз рӯи ихтисоси 6D021400- Адабиётшиносӣ (6D021403-Таърихи адабиёт, равобити адабӣ)**

Комиссияи ташхисии Шӯрои диссертатсионии 6D.КOA-037 назди МДТ-и «Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон Ғафуров» дар ҳайати Насриддинов Ф.А. доктори илми филология - раис, аъзо: Султонзода Т.С. - доктори илми филология, Нуров Н.Н.- доктори илми филология оид ба қабул намудани диссертатсияи Саидғанизода Саидсултонхон дар мавзӯи «Хусусиятҳои бадеӣ ва услубии насри Аҳмади Ғаззоли» барои дарёфти дараҷаи илмии доктор PhD - доктор аз рӯи ихтисоси 6D021400- Адабиётшиносӣ (6D021403-Таърихи адабиёт, равобити адабӣ) барои ҳимоя ва муайян кардани рӯзи ҳимоя.

Диссертатсия дар кафедраи филологияи араби МДТ-и «Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон Ғафуров» ба иҷро расида, дар ҳамин кафедра муҳокима карда шудааст (қарори №5 аз 09.12.2022).

Диссертатсияи Саидғанизода Саидсултонхон ба баррасӣ ва таҳқиқи рӯзгору осор, вежагиҳои сабкӣ, ҷанбаҳои поэтикии насри Аҳмади Ғаззоли дар мисоли «Савонех-ул-ушшоқ» ва «Рисолат-ут-туюр» бахшида шудааст. Дар адабиётшиносии тоҷик роҷеъ ба ҳолнома ва осори илмию адабӣ, махсусан забону сабки баёни китоби «Савонех-ул-ушшоқ» ва «Рисолат-ут-туюр»-и Аҳмади Ғаззоли ва мақоми он дар таҳаввулу тақомули насри ирфонӣ тадқиқоти хос сурат нагирифтааст. Аз ин рӯ, таҳқиқу баррасии забон ва шеваи нигориш, арзиши адабию ирфонии китоби «Савонех-ул-ушшоқ» ва «Рисолат-ут-туюр» ва нақши Аҳмади Ғаззоли дар ривоҷи насри ирфонӣ, барои адабиётшиносии имрӯзаи тоҷикӣ муҳим ва муфид хоҳад буд.

Диссертатсияи илмии Саидғанизода Саидсултонхон баррасии мукаммали зиндагинома ва мероси адабии Аҳмади Ғаззоли бар асоси сарчашмаҳои таърихиву адабӣ, тазкираҳо ва дигар пажӯҳишоти дар ин замина анҷомёфта буда, таҳқиқу бозгӯии масъалаҳои адабиётшиносӣ, таърихи адабиёт ва равобити адабӣ дар он ихтисос дода шудааст.

Афзудан лозим аст, ки дар адабиётшиносии тоҷик таҳқиқ ва тайъини ҷойгоҳи «Савонех-ул-ушшоқ» ва «Рисолат-ут-туюр»-и Аҳмади Ғаззоли дар таърихи адабиёти асри XII ва таъсири калом ва андешаҳои ӯ

ба осори суханварон, донишмандон ва мутафаккирони асримиёнагии форсу тоҷик мавриди таваччуҳ қарор нагирифтааст. Бинобар ин, интихоби мавзӯи диссертатсияи илмӣ бисёр муҳим буда, аз аҳамияти хоси назариву амалӣ бархурдор аст.

Ҳадафи асосӣ. Мақсади асосии таҳқиқи мазкур баҳсу баррасӣ роҷеъ ба зиндагинома ва мероси адабӣ, вежагиҳои насри ирфонии Аҳмади Ғаззолӣ, таҳқиқ дар сабки нигориш ва мундариҷаи «Савонех-ул-ушшоқ» ва «Рисолат-ут-туюр», баррасии маҳорати адабии Аҳмади Ғаззолӣ мебошад.

Диссертатсияи Саидғанизода Саидсултонхон аз муқаддима, 3 боб, 11 фасл, хулоса ва феҳрасти адабиёти истифодашуда иборат аст.

**Боби аввали диссертатсия «Рӯзгор ва осори Аҳмади Ғаззолӣ»** унвон дошта, муҳтавои куллии матлабҳои мавриди таҳқиқро диссертант дар 3 фасл таҷассум кардааст.

**Фасли аввали ин боб «Ҳаёти сиёсӣ, иҷтимоӣ ва илмиву фарҳангии замони Аҳмади Ғаззолӣ»** унвон дошта, дар он диссертант роҷеъ ба вазъияти куллии замони зиндагонии адиб, ҳаёти адабиву фарҳангӣ ва таъсири он ба ташаккули ҷаҳоншиносии фикрии нависанда изҳори назар намудааст.

Замоне, ки Аҳмади Ғаззолӣ дар он умр ба сар бурдааст, нимаи дууми асри XI ва аввали асри XII-ро дар бар мегирад. Ин давра, агарчи аз нигоҳи авзои сиёсию иҷтимоӣ замони бисёр ҳассоси таърихӣ, даргириҳои байни қудратҳо, вазъи ноороми сиёсӣ ва хеле мураккаби иҷтимоӣ ба шумор меравад, аз назари теъдоди адибон, ташкили доираҳо ва мактабҳои бонуфузи адабӣ, тараққиёти адабиёт, густариши қаламрави адабиёт, инкишофи жанрҳои адабӣ, таҳаввули муҳтавоии адабиёт яке аз давраҳои муҳими таърихи адабиёти форсу тоҷик маҳсуб мешавад. Дигаргунӣ, ки дар ин давра дар адабиёт ба миён омаданд, аз бисёр ҷиҳат ба авзои сиёсию иҷтимоии замон бастагӣ доштанд. Нооромӣ дар авзои сиёсӣ ва дигаргунӣ мафкуравии замони Аҳмади Ғаззолӣ, пеш аз ҳама, ба ихтилофу низоъҳо, ҷангҳои пай дар пай ва бардавоми сулолаҳои Ғазнавиёну Салҷуқиён ва бурду боҳти онҳо вобастагии зиёд дошт. Паҳлуҳои гуногуни мавзӯи мазкур ба таври умумӣ дар осори бархе аз муҳаққиқони кишварҳои Шарқу Ғарб инъикос гардидааст.

**Фасли дувуми боби аввал «Заминаҳои таърихӣ ва иҷтимоии пайдоиши осори орифона дар асрҳои XI-XIII** ном дорад ва диссертант заминаҳои таърихӣ зухур ва ташаккули мероси адабиёти сӯфияро баён месозад.



Заминаи асосии рушди осори орифона дар охири қарни XII ва аввали қарни XIII дар давлати Осӣи Сағир ва дигар дарбори амирони силсилаи Салҷуқиён, ҳатто дар Шом мавриди истифода қарор доштани забони форсӣ, дар тақомул бо луғоти арабӣ буд. Рушду ривочи тасаввуф дар заминаи насрнависони форсӣ ба амал омада, китобҳои таълимии ирфонӣ дар масоили мухталифи усули тасаввуф ва ирфон, шарҳи ҳоли эшон дар ин аҳд ба арсаи адабиёт ворид гардиданд. Заминаи пайдоиши назм ва ё осори ирфонӣ дар осори адабӣ ё худ адабиёти ирфонӣ бо илми калом ва фалсафа омехта гардидани он низ маҳсуб мешавад. Осори бебаҳои Аҳмади Ғаззоли, Имом Муҳаммади Ғаззоли, Ибни Арабӣ, Начмуддини Кубро, Мачидуддини Бағдодӣ, Шаҳобуддини Сухравардӣ, Мавлоно Ҷалолуддини Муҳаммад машҳур ба Мавлавӣ қимати баланди илмию ирфониро соҳиб буда, ҳамчун тақондихандаи фарҳангӣ маъруф буданд. Тибқи нишондоди ашъору осори ирфонӣ ва санадҳои таърихи адабиёти форсии тоҷикӣ заминаи таърихӣ, иҷтимоии пайдоиш ва таҳаввули осори ирфонии асрҳои XI-XIII, дар аҳди давлати Салҷуқиён гузошта шуда, ба қуллаи баланди нотакрори тараққиёти хеш расидааст.

**Ҷасли сеवуми** боби аввал «**Зиндагинома ва мероси адабии Аҳмади Ғаззоли**» ном дорад ва он ба таҳқиқи номаи рӯзгори адиби номвар ва мероси бозмонда аз ӯ бахшида шудааст.

Муаллифи диссертатсия таъкид мекунад, ки Мачдуддин Абулфутух Аҳмад ибни Муҳаммад ибни Муҳаммади Ғаззоли, нависандаи Хуросонӣ ва бародари хурдии донишманди маъруф Абӯҳомид Муҳаммади Ғаззоли мебошад. Доир ба ҳаёту фаъолияти ин адиби машҳур дар сарчашмаҳо ва китобҳои таърихӣ маълумоти пароканда зикр гардидааст, ки аксари он бо ахбори зиндагиномаи бародари ӯ Муҳаммади Ғаззоли омехта мебошанд.

Дар бораи кай ва дар кучо ба дунё омадани Ғаззоли аз ҷониби олимону муҳаққиқон ихтилофҳои гуногун ба ҷашм мерасад. Дар сарчашмаву манобеъ низ ахбори дақиқ наомадааст. Бештари сарчашмаҳо солҳои 452/1060 453/1061 таваллуд ёфтани Аҳмади Ғаззолиро зикр намудаанд.

Аҳмади Ғаззоли пайваста ба шаҳрҳои Бағдод, Нишобур, Тӯс, Мароға, Табрез, Исфаҳон, Қазвину Ҷамадон сафар ва рафтуомад мекард. Маҳз ҳамин сафарҳо ва ташкили маҷлисҳои илмӣ буд, ки ӯ дар байни мардум машҳур гардид ва гирдаш шогирдони бисёре ҷамъ омаданд. Аз муридони маъруфи ӯ Айнулқуззоти Ҷамадонӣ (ваф. 543/1148) ва Абӯнаҷми Сӯҳравардиро (ваф. 525/1131), ки амуи сӯфии машҳур Абӯҳафс

Шаҳобиддин Умари Сухравардӣ (ваф. 432/1040) мебошад, метавон ном бурд.

Мачдуддин Абулфутух Аҳмад ибни Муҳаммади Ғаззолӣ бино ба иттилои Ибни Халликон, Ибни Чавзӣ, Ёкути Ҳамавӣ, Майбудӣ дар Қазвин соли 517/1179 вафот кард.

Дар ин фасл муаллифи диссертатсия 23 асари Аҳмади Ғаззолиро бо назардошти номаҳои ӯ, инчунин таълифоташ дар забонҳои форсӣ ва арабӣ шарҳу тафсир додааст, ки муҳимтарини он «Баҳр-ул-ҳақиқа», «Баҳр-ул-маҳаббат фӣ асрори-л-маваддат». «Бавориқ-ул-алмоъ», «Ат-таҷрид фӣ калимати-т-тавҳид», «Рисолат-ут-туюр» ё достони мурғон. «Аз-Заҳира фӣ ӯилми-л-басира», «Савонех-ул-ушшоқ». «Фараҳ-ул-асмоъ», «Маҷолис-ул-ғаззолия» Мукотиботи Аҳмади Ғаззолӣ бо Айнул-кузот Ҳамадонӣ ва ғайра мебошанд.

**Боби дувуми диссертатсия «Сохтору муҳтаво ва ҷойгоҳи осори насри Аҳмади Ғаззолӣ дар насри форсу тоҷик (дар мисоли «Савонех-ул-ушшоқ» ва «Рисолат-ут-туюр» унвон дошта, аз панҷ фасл иборат аст. Фасли аввали ин боб «Нусхаҳои «Савонех-ул-ушшоқ» ва «Рисолат-ут-туюр» ном гирифта, дар он бештар аз 20 нусха аз «Савонех-ул-ушшоқ» ва 20 нусха аз «Рисолат-ут-туюр» дар китобхонаҳои кишварҳои мухталифи олам муаррифӣ шудаанд. Диссертант кӯшидааст, ки барои муаррифии нусхаҳо аз феҳристи муътабари Мунзавӣ ба кор бигирад. Бар ин асос метавон таъкид дошт, ки иловатан ба нусхаҳои мазкур нусаҳе, ки дар китоби феҳристи Мунзавӣ муаррифӣ шудаанд, шарҳу тавзеҳ додааст. Бо ин ҳама диссертант ба хулосае расидааст, ки нусхаҳои хаттии осори Аҳмади Ғаззолӣ то ба имрӯз ба таври бояду шояд аз нигоҳи нусхашиносӣ омӯхта нашудаанд. Донишмандони машҳур, ки умри худро барои омӯзиши осори Ғаззолӣ масраф кардаанд, маълумоти муҳим роҷеъ ба нусхаҳои осори Ғаззолӣ пешниҳод намудаанд. Аммо нуктаи қобили таъкид он аст, ки осори мазкур аз нигоҳи нусхашиносӣ ва матншиносӣ ниёз ба таҳқиқи ҳамаҷониба доранд. Аҳмади Мучоҳид дар муқаддимаи китоби «Шуруҳи Савонех-ул-ушшоқ» 26 нусхаи хаттии «Савонех -ул-ушшоқ»-ро дар китобхонаҳои кишварҳои Туркия, Эрон, Инглистон, Амрико муаррифӣ кардааст, ки аксари онҳо ниёз ба таҳқиқ доранд.**

**Фасли дувуми боби мазкур «Сохтор ва муҳтавои «Савонех-ул-ушшоқ» унвон дошта, таҳқиқу баррасии сохтор ва мундариҷаи ин асари Аҳмади Ғаззолиро фаро мегирад. «Савонех-ул-ушшоқ» аз ҷумлаи писандидатарин осори мансури ирфонии форсии тоҷикӣ ба шумор меравад. Ин китоб аз осори пуразишест, ки дар асри дувоздахуми мелодӣ ё ба таъбири дигар дар даврони ҳамлаи муғул таълиф шуда, аз ҳамон**



рӯзгор то ба имрӯз ҳамвора мавриди таамул ва истифодаи андешамандон қарор гирифтааст. Диссертант баён месозад, «Савонех-ул-ушшоқ» аз як муқаддима ва ҳафтоду ҳафт фасл иборат мебошад. Пас аз муқаддима матни аслии китоб оғоз мешавад, фаслҳо бо шумора ва тартиб аз 1 то 77 бо унвони «фасл» мушаххас шудаанд. Кӯтоҳтарин фасл, фасли 73 аст, ки дар маҷмуъ аз 32 вожа ташкил шуда, бештарин ҳаҷм, ҳаҷми фасли 39 бо 820 вожа аст.

**Фасли сеवуми боби дувум Сохтор ва муҳтавои “Рисолат-ут-туюр”-и Аҳмади Ғаззолӣ” ном дорад.** «Рисолат-ут-туюр»-и Аҳмади Ғаззолӣ ҳамчун як асари ирфонии рамзӣ ва фалсафӣ дар адабиёти ирфонӣ ҷойгоҳи хоса дорад. Дар миёни осоре, ки ба Аҳмади Ғаззолӣ мансубанд, Рисолат-ут-туюр дар шумори осори барҷастаи ирфонӣ қарор дорад. Ин асар анъанайи қорбандии тимсоли туюрро дар шарҳу басти ақоид ва матолиби ирфонӣ тамдид бахшидааст. Ба гуфтаи диссертант диссертатсияи мазкур аз лиҳози фарогирии мавзӯи аслӣ, тарзи суҷабандӣ, қорбасти тамсилу ҳикоят, барҷастагии таҳайюли бадеии ориф, тафсилоти воқеаҳо бо дигар асарҳои ирфонии Аҳмади Ғаззолӣ шабоҳати хеле наздик дорад.

**Фасли чоруми боби дувум “Шуруҳи “Савонех”-ул-ушшоқ ва арзиши адабии онҳо”** ном дошта, баррасии аҳамияти шуруҳи ба ин асари Аҳмади Ғаззолӣ навишташударо фаро мегирад. Диссертант аз рӯи таҳқиқ муқаррар намудааст, ки баъд аз таълифи “Савонех ул-ушшоқ” ба ин асар то имрӯз 7 шарҳ навишта шудааст, ки панҷтои он ба истилоҳ шарҳи классикӣ буда, яке аз онҳо дар давраи муосир ба қалам омадааст. Аз ҷумлаи қадимтарин шарҳҳое, ки ба “Савонех ул-ушшоқ” навишта шудааст, ба қалами Иззуддин Маҳмуди Кошонӣ тааллуқ дошта, ба сурати назм навишта шудааст. Дар баъзе аз нусхаҳои хаттӣ ин китобро “Ишқномаи Саной” ҳам гуфтаанд ва ин бо сабаби он будааст, ки дар матни китоб ду байт аз Саной ба қор рафтааст.

Шарҳи дувум ба қалами Ҳусайни Ногурӣ тааллуқ дорад, ки бо номи “Шарҳи Савонех” маъруф аст ва муаллифи он аз ҷумлаи орифони сарзамини Ҳинд будааст. Дар бораи ин шарҳ ҳам маълумоти зиёде дар даст нест ва матни он аз ҷониби Аҳмади Мучоҳид якҷоя бо дигар шуруҳи қуҳан дар китоби “Шуруҳи “Савонех -ул-ушшоқ” таҳия ва нашр гардидааст.

Шарҳи савум низ бо номи “Шарҳи Савонех” маъруф аст, ки аз қарни нухуми ҳиҷрӣ боқӣ мондааст, вале исми муаллифи он дақиқ нест. Ду шарҳи дигар яке ба Муҳаммади Чиштӣ маъруф ба Гесудароз, орифи қарни ҳаштуми ҳиҷрӣ ва дигаре ба орифи қарни даҳуми ҳиҷрӣ Хоҷа



Низомиддин ибни Шайх Абдушакур Балхии Таҳонисарӣ тааллуқ дорад ва ҳар ду ҳам бо номи “Шарҳи Савонех” маъруф мебошанд.

Аз ду шарҳи муосир, ки ба “Савонех ул-ушшоқ”-и Аҳмади Ғаззолӣ навишта шудаанд, яке “Шарҳ ва тафсири ҷомеи «Савонех-ул-ушшоқ» унвон дошта, аз сӯи Шаҳром Яғмоии Зорӣ бар пояи поённомаи коршиносии аршад дар риштаи забон ва адабиёти форсӣ дар донишкадаи адабиёт ва улуми инсонии Донишгоҳи Шерози Ҷумҳурии Ислонии Эрон навишта шудааст. Шарҳи дигар ба қалами доктор Ҳашматуллоҳи Риёзӣ тааллуқ дорад, ки бо номи “Оёти ҳусн ва ишқ” чоп шудааст. Аслан, китоби “Оёти ҳусн ва ишқ” таҳқиқоти ин муҳаққиқ дар ду ҷилд ба қалам омадааст ва мучаллади дувуми он Шарҳи “Савонех ул-ушшоқ”-и Аҳмади Ғаззолӣ унвон гирифтааст. Ин шарҳ дар соли 1370 анҷом ва ба чоп расидааст.

**Фасли панҷуми боби дувум «Таъсирпазирии Аттор аз “Рисолат-ут-туюр”-и Аҳмади Ғаззолӣ»** ном дошта, диссертант дар он нақши ин асари муҳими адибро дар ташаккули осори рамзӣ дар адабиёти ирфонӣ, аз ҷумла Шайх Фаридуддини Аттор изҳори назар кардааст. Таъсирпазирии Аттор аз рисолаи Ғаззолӣ беш аз таъсирпазирии «Достони мурғон»-и Абӯалӣ ибни Сино мебошад. Метавон гуфт, ки «Мантик-ут-тайр»-и Аттор иқтибосе аз рисолаи Ғаззолист ва Аттор ҳикоеҳои мухтасари ӯро ба дostonҳои баланд табдил дода, барои нигориши он аз шигарфҳои ривоятпардозӣ ҷиҳати бозхониву баёни тоза аз ривоёти куҳан истифода кардааст. Ҳарчанд ӯ бисёре аз хусусиятҳои дostonи Ғаззолиро нигах доштааст, вале бархе аз хусусиятҳои навро ба сохтори дoston изoфа намудааст. Дар ин фасли диссертатсия таъсирпазирии ҳафт шаҳри ишқ, ки дар «Мантик-ут-тайр»-и Аттор ҷойгоҳи хос дорад, бо манозили ирфонии «Рисолат-ут-туюр»-и Ғаззолӣ таҳлил ва муқоисаи шудааст. Дар натиҷаи таҳқиқ маълум гардидааст, ки дар «Рисолат-ут-туюр» ба ҳафт манзил: ҷазба, талаб, ҳиммат, истиғно, таслиму ризо, қурб ва фанову бақо ишора шудааст, ки бо муқоисаи ҳафт шаҳри ишқи Аттор- талаб, ишқ, маърифат, истиғно, тавҳид, ҳайрат, фақр ва фанову бақо шабоҳат доранд ва ин ҷо партави таъсири афкори ирфонии Аҳмади Ғаззолӣ ба ҷаҳоншиносии Аттор равшан ҷилвагар аст.

**Боби сеवуми диссертатсия «Аҳамияти адабии осори насрии Аҳмади Ғаззолӣ (дар мисоли «Савонех-ул-ушшоқ» ва «Рисолат-ут-туюр»)»** унвон дошта, аз се фасл таркиб ёфтааст. **Фасли аввали ин боб**, «Сабки нигориши «Савонех-ул-ушшоқ» ном дорад, ки муаллиф ба таҳқиқи нақши вежагиҳои хоси иншои ин асари Ғаззолӣ онро ихтисос додааст.

Диссертант зикр менамояд, ки «Савонех-ул-ушшоқ»-и Аҳмади Ғаззолиро бояд берун аз доираи насри фаннии мутадовили он асри таълифи ӯ ба шумор овард. Китоби Аҳмади Ғаззоли мисли ҳамаи осори мутасаввифа аз шеваи сухани марсум, яъне расмшудаи аср берун омада, ба силсилаи сухани орифони пешин мепайвандад. Аз он аст, ки дар баррасии шеваи сухани ӯ таваччуҳ ба матнҳои мутасаввифа ба дурустӣ наздиктар аст.

Сабки насри Аҳмади Ғаззоли бо истифода аз луғоти куҳан, бо забони содаву равони наздик ба сабки Хуросонӣ ба қалам омадааст. Ҷумлаҳои содаву равон бо баёни кутоҳи фикр дар он афзалият доранд. Дар шеваи иншои “Савонех ул-ушшоқ” истифодаи истилоҳоти ирфонӣ нуфуз дорад. Аз ҷумла, иттиҳод, таквину тамкин, ишқ, фано, худ, дил, завқ, ғайрат дар шумори истилоҳоте қарор доранд, ки дар баробари истифода дар насри Ғаззоли шарҳу тафсир шудаанд.

**Ғасли дувуми боби сеум «Шеваҳои корбурди саноеи бадеӣ дар «Савонех-ул-ушшоқ» ва «Рисолат-ут-туюр» унвон дорад.** Диссертант дар ин қисмати диссертатсия аз арзиш ва аҳамияти ҳосе бархурдор будани китобҳои «Савонех-ул-ушшоқ» ва “Рисолат-ут-туюр”-и Аҳмади Ғаззолиро, ки яке аз маъруфттарин таълифоташ ба шумор мераванд, баён мекунад. «Савонех-ул-ушшоқ» аз ганҷинаҳои боарзиши адаби форсӣ махсуб мешавад, ки дар боби ишқ ва ҳолатҳои гуногуни он ба риштаи тасниф даромадааст. Насри ин китоб дар бисёре аз маворид ба шеър наздик шуда, бо эҳсосоти таҳайюлотии шоирона гирех бастааст. Ваҷду шӯр, завқу сармастии нависандаро комилан метавон аз сатр-сатри ҷумлаҳои китоб мушоҳида намуд. Бисёре аз ҳақиқатҳои, ки дар китоби «Савонех-ул-ушшоқ» баён шуд, ҳосили таҷрибаҳои чандину чандсолаи Ғаззоли дар амри сайру сулук аст. Ӯ на танҳо дар масири ишқу ирфон соҳибназар аст, балки дар илми равоншиносӣ низ аз табаххур ва устодии ҳосе бархурдор аст. Дар боби аҳамият ва арзиши адабии ин китоб таъкиди ҳамин нукта бас аст, ки дар осори машҳури баъд аз худ таъсири босазое бар ҷой ниҳодааст. Бо онки меҳвари аслии ин китоб дар боби ишқ аст, аммо бисёре аз ҳақиқатҳо ва истилоҳоти ирфонӣ бо диди комилан равшан баён ва мубтакирон мавриди нақду баррасӣ қарор гирифтааст. Ба назм даровардани ду ҳикояти “Савонехул-ушшоқ” аз тарафи Саноеи Ғазнавӣ таваччуҳи махсуси ин шоири номварро ба осори Ғаззоли бозгӯӣ мекунад.

**Ғасли савуми боби мазкур “Истифодаи ашъор дар «Савонех-ул-ушшоқ» ва “Рисолат ут-туюр” ном гирифта,** муаллифи диссертатсия зимни таҳқиқ муқаррар кардааст, ки Ғаззоли дар умум дар асари аввал



115 байт истифода бурдааст ва 84 байт аз худи ўст. Дар таркиби “Рисолат -ут-туюр” бошад 23 байт мавриди истифода қарор гирифтааст. Вале таҳқиқи бештари матншиносии ашъори шоир муайян месозад, ки бархе аз ашъори мавриди истифодаи вай дар таркиби девони шоироне ба чашм мерасанд, ки баъд аз ў зиндагонӣ кардаанд. Масалан, чанд рубоӣ дар таркиби маҷмуаи ашъор ва осори шоирону адибони чун Мавлоно, Айнулқуззот, Саной ва дигарон дида шуд. Ба эҳтимоли зиёд ин ашъор низ ба қалами худи Аҳмади Ғаззолӣ бояд мансуб бошанд, ки аз ҷониби шоирони баъди вай, ки нисбат ба шахсият ва афқору андешаҳояш иродат доштанд, истиқбол гардидаанд. Албатта, ин мавзӯи баҳси матншиносӣ, ки як таҳқиқоти ҷудогонаро хостор аст. Муҳимтар аз ҳама ҳарчанд тавассути корбурди намунаҳои ашъор Аҳмади Ғаззолӣ сабки сухани хешро ҷаззобу рангин гардондааст, вале аз назари дигар маҳз ба воситаи ҳамин осор мо равшан карда метавонем, ки ин суханвар ва нависандаи соҳибном дар сурудани ашъор дар забонҳои форсӣ ва арабӣ низ мақоми шоистаеро соҳиб будааст, ки тавассути таълифоти насриӣ ў то замони мо омада расидаанд.

Дар қисмати хулосаи диссертатсия диссертант муҳимтарин дастовардҳоро, ки дар натиҷаи баррасиву таҳқиқи луғатнома ба даст овардааст, гунҷоиш дода, аз ҷумла, таъкид менамояд, ки пажӯҳиши зиндагинома ва мероси адабии Аҳмади Ғаззолӣ дар навбати аввал муқаррар месозад, ки ў яке аз нависандагон ва намояндагони насри фалсафӣ ва ирфонии форсу тоҷик ба шумор рафта, афқору андешаҳои вай барои ривҷу раванқи мактабҳои фалсафӣ ва ирфонии асримиёнагии форсу тоҷик нақши муассир гузоштаанд. Бар асоси сарчашмаҳои таърихӣ ва адабиву илмӣ аён мешавад, ки насаби комили ў Маҷдуддин Абулфутух Аҳмад ибни Муҳаммад ибни Муҳаммади Ғаззолӣ буда, аз китоби «Савонех» маълум мегардад, ки дар он рӯзгор ин адиб пеш аз ҳама бо номи Аҳмад маъруфият доштааст. Ба навиштаи сарчашмаҳо сафарҳои фаровони ў ба Бағдод, Нишобур, Тӯс, Мароға, Табрез, Исфаҳон, Қазвину Ҳамадон боис гардиданд, ки бо ташкили маҷолиси илмӣ ва суханронии хеш дар муддати кӯтоҳ шуҳрати фаровоне ба даст оварад. Дар фурсати чиҳил сола, ки ба тарғибу ташвиқи ирфон ва ороستانی маҷлисҳои маънавий машғул буд, шогирдони зиёдеро раҳнамоӣ ва ба камол расонид, ки чанд тан аз онҳо намояндагони барҷастаи ирфон шинохта шудаанд. Зиёуддин Абӯнаҷми Сӯҳровардӣ, Абулфазли Бағдодӣ ва Аҳмад Қотиби Балхӣ ва Айнулқузотӣ Ҳамадонӣ аз ҷумлаи шогирдони Аҳмади Ғаззолӣ мебошанд, ки худ тариқати мустақили хешро



таъсис дода, ҳар яке чойгоҳи хосаи худро чи дар тасаввуф ва чи дар насри форсу тоҷик дарёфтаанд.

Диссертатсия ба талаботи банди 31-33-и Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30-юми июни соли 2021, тахти № 267 тасдиқ шудааст, мувофиқ мебошад. Диссертатсия аз тарафи муаллиф мустақилона навишта шуда, дорои мазмун ва мантиқи ягонаи дохилӣ мебошад. Натиҷа ва нуктаҳои илмии барои ҳимоя пешниҳодшуда саҳми шахсии муаллифи диссертатсияро нишон медиҳанд.

Мавзӯ ва мазмуни таҳқиқи диссертатсионӣ бо шиносномаи ихтисоси 6D021400- Адабиётшиносӣ (6D021403-Таърихи адабиёт, равобити адабӣ) комилан мувофиқ мебошад. Муаллиф вобаста ба кори таҳқиқотӣ 4 мақолаи илмиро дар маҷаллаҳои илмии тақризшаванда, ки аз ҷониби КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон эътироф шудаанд ва 8 мақолаи дигар дар маҷмаъа ва маҷаллаҳои гуногуни илмӣ ба таъб расонидааст, ки дар маҷмаъу натиҷаҳои асосӣ ва хулосаҳои муҳаққиро инъикос намуда, ба мазмун ва муҳтавои диссертатсия бевосита алоқаманд мебошанд. Мақолаҳои илмии интишорёфтаи муаллиф ва теъдоди 12 маводи ҷопшуда ба талаботи бандҳои 34 ва 35-и Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ мувофиқат менамоянд.

Автореферати диссертатсия ва мақолаҳои нашркардаи диссертант фарогири мазмуну муҳтавои диссертатсия мебошад. Дар диссертатсияи Саидғанизода Саидсултонхон истифодаи мавод бидуни ишора ба муаллиф ё маъхаз ба назар намерасад. Ин аз риоя шудани банди 37-и Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ гувоҳӣ медиҳад.

Дар хулосаи диссертатсия дастовардҳои таҳқиқ ва моҳияти масъалаҳои меҳварӣ зикр ёфта, дурнамои мавзӯи кори диссертатсионӣ таъйин шудааст. Аҳаммияти таҳқиқ, навгониҳои илмии диссертатсия ва арзиши амалии онро ба назар гирифта, комиссияи экспертӣ ба чунин хулоса омад, ки диссертатсияи Саидғанизода Саидсултонхон дар мавзӯи «Хусусиятҳои бадеӣ ва услубии насри Аҳмади Ғаззоли» барои дарёфти дараҷаи илмии доктори фалсафа (PhD) доктор аз рӯи ихтисоси 6D021400- Адабиётшиносӣ (6D021403-Таърихи адабиёт, равобити адабӣ) ба ҳимоя пешниҳод кардан мумкин аст.

Дар хулосаи диссертатсия натиҷаҳои асосии илмии диссертатсия ва тавсияҳо барои истифодаи амалии он ба таври муъҷаз баён шудаанд.

Рӯйхати адабиёт дар асоси меъёр ва талаботҳои ҷорӣ мурағаб гардидааст.

Дар баробари ин дар диссертатсия баъзе навоқис ба назар расиданд, ки ислоҳи онҳо аз манфиат холӣ нест. Диссертант ҳангоми таълиф дар матни диссертатсия ба баъзе ғалатҳои имлоиву техникӣ роҳ додааст, ки ислоҳи он мувофиқи мақсад хоҳад буд. Ҳамчунин дар диссертатсия унификатсия (ягонагӣ) дар баъзе калимаҳо риоя нашудааст.

Эродҳои мазкур моҳияти илмии диссертатсияро коста намегардонад ва ислоҳшаванда мебошад.

Мубрамии таҳқиқ, навовари илмӣ, дараҷаи омӯзиши масъала, аҳамияти назариявӣ амалии диссертатсияро ба назар гирифта, комиссия ба чунин хулоса омад, ки диссертатсияи Саидғанизода Саидсултонхон дар мавзӯи «Хусусиятҳои бадеӣ ва услубии насри Аҳмади Ғаззоли» барои дарёфти дараҷаи илмии доктори фалсафа (PhD) доктор аз рӯи ихтисоси 6D021400- Адабиётшиносӣ (6D021403-Таърихи адабиёт, равобити адабӣ) тадқиқоти баитмомрасидаи комил буда, ба талаботи Комиссияи олии аттестасионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷавобгӯ мебошад.

Автореферати диссертатсия ва мақолаҳои нашрнамудаи докторант, доктори фалсафа (PhD) фарогири мазмуну муҳтавои диссертатсияи илмӣ мебошанд.

Комиссияи экспертӣ дар асоси банди 60-и Тартиб додани дараҷаҳои илмӣ пешниҳод менамояд:

1. Кори диссертатсионии Саидғанизода Саидсултонхон дар мавзӯи «Хусусиятҳои бадеӣ ва услубии насри Аҳмади Ғаззоли» барои дарёфти дараҷаи илмии доктори фалсафа (PhD), доктор аз рӯи ихтисоси 6D021400-Адабиётшиносӣ (6D021403-Таърихи адабиёт, равобити адабӣ) мувофиқ буда, онро ба дифоъ пешниҳод кардан мумкин аст.

2. Комиссияи экспертӣ адабиётшиносони зеринро ба ҳайси муқарризони расмӣ пешниҳод менамояд:

**Муқарризи расмӣ аввал** – доктори илми филология, сарходими шуъбаи Шарқи Миёна ва Наздики Институти Осиё ва Аврупои Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон Мардонӣ Тоҷиддин.

**Муқарризи расмӣ дуюм** – номзади илми филология, дотсенти кафедраи филологияи араби факултети Осиё ва Аврупои Донишгоҳи миллии Тоҷикистон Шодиев Мирзо.

**3. Ба сифати муассисаи тақриздиханда** МДТ-и «Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав».

4. Барои гузоштани эълони ҳимоя, матни диссертатсия ва автореферати он дар сомонаҳои МДТ-и Донишгоҳи давлатии Хучанд ба

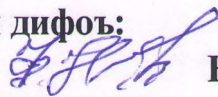


номи академик Бобочон Гафуров ва Комиссияи олии аттестационии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон иҷозат дода шавад.

5. Барои чопи автореферат бо ҳукуки дастнавис ва ирсол гардидани он ба суроғаи таъйиншуда иҷозат дода шавад.

Раиси комиссияи таъхиси шӯрои дифоъ:

доктори илми филология



Насриддинов Ф.А.

Аъзои комиссияи таъхиси шӯрои дифоъ:

доктори илми филология



Султонзода Т.С.

доктори илми филология



Нуров Н.Н.

« 17 » 04 соли 2023

